

**بررسی آثار و نقش دوره های آموزش غیر رسمی در توسعه پایدار روستایی
(مطالعه موردی: دهستان احمدآباد بخش تخت سلیمان شهرستان تکاب)**

محمد صادق علیائی^۱

چکیده

رسیدن به توسعه پایدار روستایی، بدون تغییر نگرش و تحول فکری و فرهنگی در کشور امکان پذیر نخواهد شد، مگر اینکه آموزش های همه جانبه در حوزه های مختلف مشاغل موجود در روستاها و همینطور سبک های مختلف فرآیند آموزش در جهت توسعه نیروی انسانی فراهم گردد. از طرفی نیز موقعیت های فراگیر آن به خوبی تشخیص داده شود و هماهنگی های لازم بین آموزش های رسمی و غیر رسمی که به عنوان دو جزء اصلی و زمینه ساز یادگیری و توسعه محسوب می شوند انجام پذیرد. هدف پژوهش حاضر در این تحقیق، بررسی آثار و نقش دوره های آموزش غیر رسمی در توسعه پایدار مناطق روستایی دهستان احمدآباد از توابع شهرستان تکاب است. روش تحقیق در این پژوهش از ترکیب روش های اسنادی و پیمایشی و جمع آوری اطلاعات با استفاده از تکنیک مصاحبه حضوری مستقیم و تکمیل پرسشنامه صورت گرفته است. جامعه آماری تحقیق ساکنان شش روستای دهستان احمدآباد، بر حسب قواعد نمونه گیری تصادفی انجام پذیرفته است. برای تجزیه و تحلیل روابط بین متغیرها از آزمون های t تک نمونه ای و تحلیل رگرسیون استفاده شده است. نتایج تحقیقات نشان می دهد در مدل برازش رگرسیونی، ضریب تعیین برابر با (۰,۸۴۳)، و در سطح ۹۹ درصد معنادار بوده است که نشان دهنده تاثیر مثبت آموزش های غیر رسمی بر ابعاد متغیرهای مستقل تحقیق می باشد. مقادیر β در ابعاد اقتصادی (۷۷۶)، اجتماعی (۰,۱۷۷)، زیست محیطی (۰,۰۵۸) می باشد.

واژگان کلیدی: توسعه پایدار روستایی، آثار اقتصادی، آثار اجتماعی، آثار زیست محیطی، آموزش غیر رسمی، دهستان احمدآباد، شهرستان تکاب.

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۹/۰۹/۰۲

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۹/۱۲/۰۳

^۱ استادیار جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، عضو هیئت علمی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، تهران، ایران (Email: msoliaei@gmail.com)

مقدمه

آموزش، اثربخش‌ترین ساز و کار جامعه برای مقابله با بزرگ‌ترین چالش قرن حاضر یعنی توسعه پایدار است. توسعه پایدار به انسان‌های کلی‌نگری که دارای تفکر سیستمی و بینشی فرا رشته‌ای و همچنین آگاه و خلاق می‌باشند، نیاز دارد که تنها از طریق آموزش همه‌جانبه می‌توان به آن دست یافت. توسعه پایدار گستره نوینی است که در واپسین سال‌های قرن گذشته فرا راه بشر گشوده شده و از آن رو انسان را محور برنامه‌های خود قرار داده و لزوم توجه به منابع انسانی و توسعه را سرلوحه کار خویش ساخته است. در واقع آموزش فرآیندی است که از طریق آن انسان‌ها و جوامع می‌توانند توانایی‌های خود را از شکل بالقوه به حالت بالفعل درآورند. آموزش اثربخش‌ترین ابزاری است که جامعه برای مقابله با چالش عصر حاضر یعنی توسعه پایدار در اختیار دارد. برای مقابله با چالش فوق، نیازمند برون‌داد مغزهای آموزش دیده که همان پژوهش، ابداع، نوآوری و خلاقیت است، می‌باشیم که باید آن را به صورت خلاق در شکل آموزش مستمر مدنظر قرار دهیم تا راه‌های دستیابی به توسعه پایدار را هموار سازیم. منابع انسانی نیز از مهم‌ترین عوامل توسعه در هر جامعه محسوب می‌شوند که جهت نیل به توسعه پایدار و متوازن ساختن جامعه ضروری به نظر می‌رسند. تربیت نیروی انسانی متخصص و مورد نیاز جامعه در نهادهای آموزشی و پژوهشی به عنوان یک اصل اساسی مطرح است. منابع انسانی دارای مهم‌ترین و بیشترین نقش در روند توسعه یک کشور می‌باشند، در حقیقت منابع انسانی پایه اصلی ثروت ملت‌ها را تشکیل می‌دهند که جزء عوامل متعالی محسوب می‌شوند. منابع انسانی می‌توانند سرمایه‌ها را متراکم سازند، از منابع طبیعی بهره‌برداری کنند، سازمان‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی را بسازند و توسعه رفاهی را به جلو بیاورند. در حقیقت کشوری که نتواند مهارت‌ها و دانش مردم خود را توسعه دهد و از آن در اقتصاد ملی کمک بگیرد، قادر نخواهد بود هیچ چیز دیگری را توسعه بخشد. بنا براین آن چه که در این پژوهش در نظر است مورد بحث و بررسی قرار گیرد، بررسی آثار و نقش دوره‌های آموزش غیر رسمی در توسعه پایدار روستایی در مناطق روستاهای دهستان احمدآباد می‌باشد که از طریق دستگاه‌های مرتبط در شهرستان تکاب در زمینه‌های مختلف مانند: دامداری، اموززراعی، امور باغی و امور صنایع دستی بصورت کوتاه مدت بر گزار شده و روستائیان در این دوره‌ها شرکت کرده‌اند و دوره‌های برگزار شده، چقدر توانسته به توسعه روستایی پایدار در منطقه کمک کند. برای اثبات آن سه فرضیه به شرح زیر طرح گردیده است:

- ۱- بین بهبود وضعیت اقتصادی روستائیان با شرکت در دوره‌های آموزش غیر رسمی رابطه معناداری وجود دارد.
- ۲- بین بهبود وضعیت اجتماعی روستائیان با شرکت در دوره‌های آموزش غیر رسمی رابطه معناداری وجود دارد.
- ۳- بین شرکت روستائیان در دوره‌های آموزش غیر رسمی با بهبود وضعیت زیست محیطی منطقه رابطه معناداری وجود دارد.

اهمیت و ضرورت

از آنجای که نیروی انسانی با کیفیت و کارآمد، یکی از با ارزش‌ترین منابع هر سازمانی به حساب می‌آید و قسمت اعظم سرمایه‌گذاری‌ها، معطوف به تربیت نیروی انسانی گردیده است. مهمترین ابزاری که به این منظور می‌تواند کمک کند آموزش است که با هدف ارتقاء کیفی سطح مهارت، دانش و نگرش افراد موجب توانمندی افراد در ایفای وظایف خود و کامیابی سازمان مورد استفاده قرار می‌گیرد. آموزش و خودآموزی امروزه برای هر سازمانی از ضروریات است. به همین خاطر آموزش نیروی انسانی کارآمد در جامع روستایی نیز می‌تواند کمک موثری برای توسعه پایدار روستایی بیانجامد (ارنی، ۱۳۶۷: ۳۵). متأسفانه تولیدات جامعه روستایی ما در حال حاضر در مقایسه با کشورهای مختلف جهان، نه تنها از متوسط جهانی، بلکه از متوسط کشورهای در حال توسعه نیز پایین تر است، لذا آنچه در حال حاضر برای تولیدات بخش روستایی کشور، بسیار ضروری و از اولویتهای مهم است، تدوین یک نظام آموزشی مدون و برنامه ریزی شده می‌باشد.

هدف تحقیق

هدف تحقیق شناسایی آثار و پیامدهای دوره های آموزش غیر رسمی در حوزه های مختلف اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی مناطق روستایی دهستان احمد آباد می باشد.

پیشینه تحقیق

جدول (۱): پیشینه تحقیق

محقق	عنوان تحقیق	یافته های تحقیق
قنبری و همکاران (۱۳۸۷)	بررسی عوامل مؤثر بر افزایش بهره وری آموزشهای روستایی	نتایج پژوهشی انجام شده نشان می دهد که تشکیل مدارس آموزش روستایی در سطوح و اشکال مختلف (رسمی و غیر رسمی) نقش مؤثری در افزایش تولیدات کشاورزی داشته، از بنیادهای توسعه، به خصوص در مناطق روستایی به حساب می آید.
حاجی میر رحیمی (۱۳۸۹)	تدوین الگوی قابلیت های حرفه ای آموزشگران مراکز و مؤسسات عالی کشاورزی	نتایج تحقیقی نشان داده است که نیاز به آموزشهای محلی و غیر رسمی و توسعه آن در مناطق روستایی، باید از چالش های اصلی پیش روی نظام آموزش کشاورزی کشور به حساب آید. ضروری است که برنامه ریزی مناسبی برای گسترش کمی و کیفی عوامل تاثیر گذار بر تربیت و آموزش نیروی انسانی که بر تولید و توسعه بخش کشاورزی و دامداری تاثیر مستقیم دارد، صورت گیرد.
حسینی نیا (۱۳۷۸)	طرح ارزشیابی دوره های آموزشی، پرورش گوسفند در استان آذربایجان شرقی	نتایج تحقیق نشان می دهد شرکت در دوره آموزشی موجب افزایش آگاهی و اطلاعات شغلی شرکت کنندگان شده و از هفت شاخص اثر بخشی در تولید شش شاخص، تفاوت معنی داری را در میانگین های قبل و بعد از آموزش را نشان داده است.
کرمی دهکردی، (۱۳۸۷)	آموزش کشاورزی در مدارس عمومی روستایی	نتایج تحقیق نشان می دهد که کشاورزی و دامداری مهمترین رکن زندگی در جامعه روستایی محسوب می شود، متأسفانه در نظام آموزش رسمی برای این مناطق جایگاه خاصی در برای برنامه های آموزش کشاورزی و دامداری در کشور دیده نشده است؟.
Sezgin (2010)	بررسی عوامل مؤثر بر اثربخشی مروجان کشاورزی در ارزروم ترکیه	نتایج تحقیق نشان می دهد که بین تفاوت های منطقه ای، سن، تأهل، دریافت آموزش های ترویجی، تناسب آموزش ها با شغل افراد و تعداد دوره های آموزش تفاوت معنی داری وجود دارد.
Vanclay (2004)	بررسی روش های اجتماعی در ترویج کشاورزی برای کمک به تقویت منابع طبیعی در استرالیا	نتایج تحقیق نشان می دهد شناخت ویژگی های اجتماعی بهره برداران، در پذیرش فعالیت های ترویج کشاورزی و مدیریت منابع طبیعی نقش اساسی دارد و افزایش سطح آگاهی در تقویت پایداری منابع طبیعی تأثیر گذار است.
Weir (1999)	بررسی تأثیر ترویج بر کشاورزی در کشور اتیوپی	نتایج تحقیق نشان می دهد به کارگیری رهیافت مدرسه کشاورزی برای توسعه ترویج کشاورزی و به کار بردن الگوهای مشارکتی در دوره های آموزشی، کمک به کشاورزان جهت تفکر خلاق، تغییر نقش مروجان در دوره های ترویجی از حالت مدرس صرف به ناظر و تسهیلگر فعالیت های کشاورزی تأکید دارد.
شهابی و همکاران (۱۳۹۱)	ارزشیابی اثرات آموزش های ترویجی بر خانوارهای روستایی: دامداران شهرستان فریدن- اصفهان	نتایج تحقیق نشان می دهد، که آموزشهای ترویجی در ارتقای سطح اطلاعات، آگاهی شغلی و مهارت، به کارگیری شیوه های نوین دامداری و افزایش خلاقیت و نوآوری، بهبود مدیریت و ایجاد اعتماد به نفس تأثیر بیشتری دارند..
دوستی (۱۳۹۰)	نقش ترویج و آموزش کشاورزی در توسعه پایدار	نتایج تحقیق نشان می دهد، به دلیل دانش محور بودن توسعه پایدار، برنامه های آموزش ترویجی امری ضروری برای توسعه پایدار روستایی است .

شکارچی (۱۳۹۷)	تحلیل جنسیتی فرآیند توسعه کارآفرینی در مناطق روستایی	نتایج تحقیق نشان می دهد، کارآفرینی روستایی راهکار جدیدی در نظریه های توسعه برای توانمندسازی و ظرفیت سازی افراد، به خصوص زنان در مناطق روستایی در راستای دستیابی به توسعه پایدار است.
شریفی (۱۳۹۵)	تحلیل رابطه سرمایه اجتماعی و نگرش زیست محیطی مردم روستایی	نتایج تحقیق نشان می دهد، دستیابی به اهداف توسعه پایدار روستایی بدون وجود حد مطلوبی از سرمایه اجتماعی محقق نخواهد شد. از طرف دیگر، پسوند پایدار در توسعه پایدار روستایی با محیط گرایی و رویکرد زیست محیطی به توسعه آمیخته است و راه حل بحران های زیست محیطی تغییر نگرش انسان می باشد.
علیانی (۱۳۹۴)	تحلیلی بر رویکرد مشارکت اجتماعی روستائیان در برنامه های توسعه پایدار روستایی	نتایج تحقیق نشان می دهد، امروزه باتوجه به جایگاه و اهمیت جامعه روستایی در توسعه متوازن کشور و همچنین با عنایت به مسائل و مشکلاتی که این جامعه با آن مواجه است، اهتمام بر جلب مشارکت های اجتماعی روستائیان و همچنین ارائه آموزش برای توسعه پایدار روستایی یک امر ضروری به نظر می رسد.

یافته های نگارنده تحقیق (۱۳۹۹)

تعاریف و مفاهیم پژوهش

جدول (۲): تعاریف و مفاهیم تحقیق

محقق	تعاریف
قلی نیا (۱۳۷۸)	آموزش نه نهاد است و نه یک دوره، بلکه آموزش دارای انواع مختلف و متفاوتی است که از دیدگاه صاحب نظران تقسیم بندی های متعددی دارد. هلك انواع آموزش را شامل رسمی، غیر رسمی و غیر سازمانی می داند. در حالی که سازمان یونسکو آن را به مادام العمر، مداوم، عمومی، فنی - حرفه ای، رسمی و غیر رسمی تقسیم می کند. اما در کل آموزش را می توان به ۲۴ نوع تقسیم کرد که شامل موارد زیر می باشد: آموزش رسمی، آموزش غیر رسمی، آموزش آزاد (غیر کلاسی)، آموزش بر حسب تعداد فراگیران (فردی، گروهی، جمعی)، آموزش بر حسب مکان (شهری و روستایی)، آموزش بر حسب مخاطب (کودکان، بزرگسالان و ...) آموزش بر حسب موضوع (کشاورزی، صنعت و ...)، آموزش موضوع گرا و مشکل گرا، آموزش حین خدمت، آموزش جوارزی (دهلیزی)، آموزش ضمن خدمت، آموزش مستمر یا مداوم، آموزش مادام العمر، آموزش اتفاقی، آموزش عمومی، آموزش منظم و نامنظم، آموزش تابعی، آموزش فوق سوادآموزی، آموزش تکراری، آموزش از فاصله دور، آموزش فنی و حرفه ای، آموزش دوباره، آموزش جبرانی و آموزش های ترویجی.
ابراهیم زاده، (۱۳۸۳)	تربیت و آموزش در کل به دو صورت انجام می شود، تربیت عمدی و غیر عمدی. تربیت عمدی نوعی تربیت سازمان یافته ای است که به دو صورت «آموزش رسمی و غیر رسمی» دیده می شود. در حالی که منظور از تربیت غیر عمدی همان کنش متقابل انسان با محیط است که به صورت ناخود آگاه فرآیند تعلیم و تربیت را سبب می شود. از انواع این نوع تربیت نیز می توان به «آموزش آزاد» اشاره نمود.
میرزا محمدی و همکاران (۱۳۸۸)	و یک نوع آموزش رسمی یا مدرسه ای شامل آن قسمت از نظام آموزشی است که از کودکی آغاز شده و تا آموزش عالی ادامه دارد «نوع آموزشی است که شکل معین و قراردادی دارد و دارای نظام، قوانین، مقررات، برنامه، روش، محتوا، زمان و مکان می باشد، ولی آموزش غیر رسمی به هر نوع فعالیت آموزشی و کار آموزشی اطلاق می شود که سازمان یافته است ولی در خارج از نظام آموزشی رسمی تحقق می پذیرد مانند: آموزش های کوتاه مدت، بهداشتی، فنی حرفه ای، آموزش های ترویجی کشاورزی، دامداری و.....»
میردامادی (۱۳۸۳)	آموزش رسمی نظام معتبر، سازمان یافته، مدرسه ای با معلمان تعیین شده است که دارای مجوز می باشد. برنامه درسی استاندارد و سال تحصیلی مرتب، معتبر و به صورت پلکانی دارد. آموزش غیر رسمی، فرایند سازمان یافته ای است براساس روش یاددهی - یادگیری که در آن یادگیرندگان خارج از ساخت های آموزش و پرورش رسمی و ضوابط معمول آن، در شبکه وسیعی از سازمان ها با ساخت و عوامل انعطاف پذیر به منظور آگاه سازی و تأمین نیازهای فوری فردی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی مشارکت مؤثر دارند. در واقع آموزش غیر رسمی هر نوع برنامه خارج از مدرسه را شامل می شود که به تعلیم مهارت ها و کارآموزی افراد اختصاص می یابد.

<p>در آموزش غیر رسمی برنامه های آموزشی براساس نیازهای عملی و کاربردی فراگیران و جامعه تدوین می شود و همچنین انعطاف پذیر است و به نیازها و فرصت های ایجاد شده در برنامه، پاسخ سریع می دهد.</p>	<p>Whitaker (2001)</p>
<p>ترویج (آموزش های ترویجی): فرایندی از آموزش غیررسمی است که رو به سوی جمعیت روستایی دارد. این جریان آموزشی، راهنمایی ها و اطلاعاتی را به روستاییان ارائه می دهد تا به آنها کمک کند مشکلات خود را حل کنند.</p>	<p>اوکلی و گارفوت (۱۳۶۷)</p>
<p>آموزش های ترویجی غیر رسمی به آن دسته از آموزش های ترویجی اطلاق می شود که در قالب دوره های آموزشی کوتاه مدت با هدف افزایش سطح آگاهی، مهارت و بهره وری در زمینه های مختلف دامداری (شامل: پرورش گوسفند، پرورش گاو بومی، پرورش مرغ بومی، زنبورداری، پرورش گاو میش، بیماری های مشترک انسان و دام، پرورش ماهی، انگلهای داخلی و خارجی دام، اصول صحیح شیر دوشی، تغذیه دام، واکسیناسیون دام، تولید مثل و تلقیح مصنوعی، بهداشت دام)، می باشد.</p>	<p>سیف الهی و همکاران (۱۳۸۹)</p>
<p>در حقیقت ترویج و آموزش کشاورزی نوعی آموزش غیررسمی به روستائیان و علاقه مندان به کشاورزی برای آشنایی و استفاده از فناوری های نو جهت افزایش تولید و بهره وری و درآمد و ارتقای سطح زندگی در بخش کشاورزی و رسیدن به اهداف توسعه کشاورزی و توسعه پایدار روستایی است. همچنان که در کنفرانس جهانی تحول کشاورزی و توسعه روستایی (۱۹۷۹)، بر اولویت بررسی وضعیت تحقیق و ترویج و آموزش در خصوص توسعه روستایی و حذف فقر از این جوامع و توجیه آن ها به سمت پذیرش نوآوری و پیشرفت های فنی مناسب تأکید شد و دولت ها را به اجرای سیاست های آموزشی مقید نموده است.</p>	<p>معززی (۱۳۹۵)</p>

یافته های نگارنده تحقیق (۱۳۹۹)

مبانی نظری

نقش آموزش در زندگی انسان بی تردید در رشد و تعالی زندگی فردی و اجتماعی انسان و دگرگون نمودن آدمی و تحول حیاتی او جایگاهی بی بدیل دارد و می تواند نیروی محرکه سراسر زندگی انسان باشد. آموزش، معنا بخش تمامیت و اصل حیات بشری از تولد تا مرگ است و زندگی انسان به طور رسمی، غیر رسمی و یا ضمنی، به طور مستمر و مداوم با این منبع انرژی بخش پیوند خورده است. تمام اقبال جامعه در دستیابی به رشد و تعالی، نیازمند آموزش هستند و در این راستا روستائیان نیز به عنوان بهره گیران آموزشی از سازمان ها، در جهت تطبیق با تحولات و تغییرات مداوم و نیازهای روزافزون جامعه نیازمند آموزش مستمر می باشند. آنجا که در فرآیند آموزش، اولین گام تعیین نیازهای آموزشی است، تا برنامه های آموزشی منطبق با اهداف آموزشی طی شود و سرمایه های انسانی و مالی فراوان به هدر نرود. آموزش تجربه ای است مبتنی بر یادگیری و به منظور ایجاد تغییرات تدریجی و نسبتاً ماندگار در فرد تا بتواند توانایی خود را برای انجام دادن کارها بهبود بخشد. به طور معمول گفته می شود، آموزش می تواند تغییر مهارت ها، دانش، نگرش ها و رفتار اجتماعی و سازمانی را در برداشته باشد (علیائی و همکاران، ۱۳۹۹: ۸۵-۸۶) آموزش در زندگی فردی و اجتماعی انسان نقش بسیار حیاتی دارد و موجبات رشد فردی و نیز تحکیم پایه های زندگی جمعی را فراهم می سازد، و بدین جهت واژه های آموزش و پرورش و یا تعلیم و تربیت مورد توجه صاحب نظران و نیز تفسیرهای گوناگون آنان قرار گرفته است. آموزش، بیش از هر چیز، سپردن دانستی ها به دیگران است. آموزش زمانی به کار می آید که زمینه ای برای پدید آوردن تغییری فراگیر گردد، چنانچه او را به انجام کارهایی توانا سازد و بر توانایی های او بیفزاید، یعنی زمینه ای گردد برای توسعه. (نقیب زاده، ۱۳۹۴: ۱۶)، آموزش فعالیتی است مداوم، جامع، و برای همه، برای رشد و تکامل انسان، غنای فرهنگ و تعالی جامعه (فیوضات، ۱۳۹۵: ۲۰)، آموزش زمانی اثربخش است که یک تجربه یادگیری و یک فعالیت سازمانی برنامه ریزی شده را شامل شود، و یا به منظور پاسخ به یک نیاز شناخته شده طراحی گردد. (جزنی، ۱۳۸۴: ۲۷۷). آموزش تلاش برنامه ریزی شده سازمان است از طریق یاد دادن شایستگی های لازم به افراد برای انجام وظایف شغلی شان. این شایستگی ها دانش، مهارت و رفتارهای کلیدی هستند که ضامن عملکرد موفقیت آمیز شغل می باشند (Noe, 2002). برای این که بتوانیم تصویری از نقش آموزش مستمر در توسعه پایدار بیان کنیم، باید مفهوم توسعه و ارتباط آن را با فرآیند آموزش بررسی نماییم: برای توسعه تعاریف گوناگونی ارائه شده

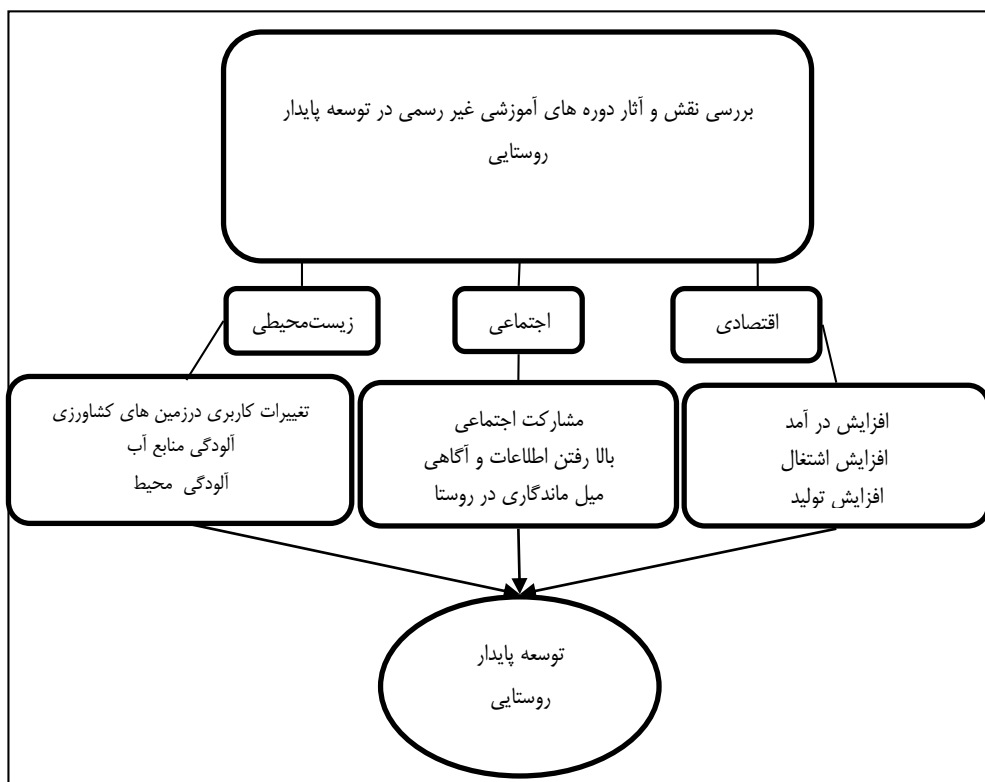
است که یکی از این تعاریف عبارت است از: مجموعه متغیرهایی که موجب می‌شود یک نظام اجتماعی در شرایط خاصی از زندگی که نامطلوب تشخیص داده می‌شود به سوی شرایط بهتر حرکت کند یا به عبارت دیگر از دیدگاه آموزشی، توسعه فرآیند جامع و فراگیری است که به وسیله انسان آغاز می‌شود و هدف آن بهبود بخشیدن به شرایط زیستی کلیه افرادی است که در یک جامعه زندگی می‌کنند (ایرانمنش، ۱۳۸۳: ۳۵). آموزش، اثربخش‌ترین ساز و کار جامعه برای مقابله با بزرگترین چالش این قرن؛ یعنی توسعه پایدار است. توسعه پایدار به انسان‌های کل‌نگر، دارای تفکر سیستمی، دارای بینش میان رشته‌ای و فرارشته‌ای، آگاه، خلاق و مشارکت‌جو نیاز دارد. تولید منابع انسانی واجد شرایط فوق واجد شرایط فوق، نیازمند گسترش آموزش توسعه‌ای در راستای توسعه پایدار بوده که این امر خود از بزرگترین چالش‌های توسعه پایدار می‌باشد که برای تداوم حیات خود نیازمند آن است. (موسایی و همکاران، ۱۳۸۸: ۲۰۹).

وقتی از توسعه پایدار صحبت می‌شود، منظور توسعه‌ای است که به بقای بشر و رفاه کامل و همه جانبه آن می‌نگرد. توسعه پایدار با تمام زنجیره‌ها، فرایندهای پویا، منابع انسانی، منابع طبیعی و نظام سخت‌افزاری جامعه در یک شکل تعاملی است و درصدد ایجاد تعامل بین حال و آینده، انسان و طبیعت و عدالت و رفاه بین درون نسل‌هاست (عیوضی، ۱۳۸۵: ۲). در واقع توسعه پایدار کلیه عوامل مؤثر در بهبود شرایط زیستی یعنی عوامل اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی جامعه را در بر می‌گیرد و به عبارت کلی‌تر امروزه توسعه با محوریت فرهنگ و اطلاعات و گسترش توانایی‌ها همراه است (پورکریمی، ۱۳۸۳). در کل کانون توجه توسعه، انسان مطرح شد و رویکرد اصلی آن معطوف به انسان و طبیعت وی گشت که در قالب مفهوم توسعه پایدار و پایداری توسعه مطرح گردید که بر کیفیت، کمیت، کارآیی، اثربخشی، بهنگامی، تداوم و تکامل روند توسعه کنترل داشت (قلی‌نیا، ۱۳۷۸). مفهوم توسعه پایدار در سمپوزیومی که در سال ۱۹۹۱ در لاهه برگزار شد، ارایه گردید و مقصود از آن عدم تحمیل آسیب‌های اقتصادی، اجتماعی و یا زیست محیطی به نسل‌های آینده است، رشدی که عدالت را برای تمام مردم جهان به ارمغان می‌آورد (از کیا، ۱۳۸۱). از این رو امروزه، ملاک سنجش پیشرفت کشورها تنها از جنبه اقتصادی نمی‌باشد و به ابعاد زندگی مرتبط با انسان که حاصل شرایط اجتماعی - فرهنگی است توجه ویژه‌ای شده است. در واقع یکی از عوامل مؤثر بر توسعه استفاده بیشتر از نیروی کار برتر و آموزش دیده و کارآزموده بیان شده است که محوریت بحث حاضر حول آن می‌باشد و اعتقاد بر این است که منابع انسانی پس از کسب آموزش‌های لازم رشد می‌یابند و با این رشد می‌توانند هدفهای کوتاه مدت، میان مدت و بلند مدت خود و جامعه را مشخص نمایند و سپس، با استفاده از علم و آگاهی‌های کسب شده، خواهند توانست ابزارهای لازم را برای نیل به اهداف، با دست خود بسازند. بنابراین توسعه پایدار، فرایند پایدار تغییرات اقتصادی، اجتماعی و محیطی جهت افزایش و ترقی رفاه و خوشبختی طولانی مدت کل اجتماع است (Moseley, 2002:12). در این راستا توسعه پایدار روستایی نیز عبارت است از وحدت میان ابعاد اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و زیست محیطی به منظور بالا بردن سطح معیشت و رفاه مردم روستایی؛ که توجه به عوامل زیست محیطی از اهمیت بسیاری برخوردار است (از کیا، ۱۳۸۴: ۲۷). به عبارت دیگر توسعه پایدار روستایی یکی از شقوق توسعه پایدار است که مفهومی چندبعدی دارد و فرآیندی است که طی آن همه ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی در جامعه روستایی به صورت هماهنگ نه تنها برای روستاییان نسل حاضر بلکه برای آیندگان نیز بهبود یابد؛ به طوری که همزمان با توسعه همه جانبه نواحی روستایی، ارزش‌های محیطی روستا نیز حفظ شود (نوری و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۲۶).

این درحالی است که دستیابی به توسعه پایدار روستایی همواره از موضوعات اساسی مطرح در اکثر کشورها بوده (بدری، ۱۳۷۶: ۱۲) و بر اساس نوشته‌های جهانی در زمینه توسعه، اگر کاهش فقر و رفع کمبودهای تغذیه، تأمین حداقل خدمات عمومی، توسعه فرصت‌های شغلی، بالا رفتن درآمد و بهبود بهره‌وری، افزایش تولیدات کشاورزی و مواد غذایی، تأمین امنیت غذایی، انتقال منابع عمومی به روستاها، حفظ توان محیط طبیعی و زیستی و توسعه مشارکت و تقویت اعتماد به نفس جزو اهداف توسعه پایدار روستایی تلقی شوند (نوروزی و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۴۰)، در آن صورت به طور منطقی پیوند عمیق بین انسان روستایی با محیط مشخص

می‌گردد. پیوند این دو، یعنی توجه به زمین مورد استفاده انسان روستایی و نحوه تأمین نیازهای او، از طریق اشکال مختلف فعالیت که در قالب نظام‌های بهره‌برداری تبلور می‌یابند. با توجه به وجود تعامل عمیق میان توسعه روستایی با توسعه کشاورزی و توسعه ملی، اهداف هم‌پیوندی بین توسعه روستایی با توسعه کشاورزی را بر اساس نظریه توسعه پایدار می‌توان در هشت محور اصلی تأمین نیازهای اساسی، افزایش تولید، کاهش فقر، امنیت غذایی، توسعه فرصت‌های شغلی، مشارکت و اعتماد به نفس، افزایش درآمد و حفظ محیط‌زیست بیان کرد (افتخاری، ۱۳۸۵: ۱۲)، از این رو به دلیل به هم پیوسته بودن نظام‌های توسعه کشاورزی و توسعه روستایی، همچنین توجه به ابعاد اجتماعی، اقتصادی و اکولوژیکی توسعه، پرداختن به موضوع نحوه تأثیر گذاری توسعه کشاورزی و توسعه پایدار روستایی، عینیت می‌یابد. بر این مبنای، راهبرد تلفیقی توسعه کشاورزی توأم با توسعه کشاورزی روستایی که از تعامل و برهم کنش نظام توسعه‌ی و نظام توسعه روستایی حاصل می‌شود، می‌تواند به توسعه پایدار روستایی منجر شود (بدری و همکاران، ۱۳۹۰: ۳۸). نیروی انسانی آموزش دیده یکی از مهمترین نهادهای اقتصاد در هر کشوری است و به ویژه در کشورهای در حال توسعه که با کمبود سرمایه‌های مادی مواجه هستند، اهمیت خاصی دارد. مطلب مهم در این زمینه این است که آموزش در مناطق روستایی باید با ظرافت خاصی بتواند روستاییان را نسبت به مسائل کشاورزی و روستایی حساس نماید و آنها را در زمینه‌های ایجاد اشتغال، درآمد، رفاه و... در مناطق روستایی خودشان آگاه نماید (لی، ۲۰۰۴: ۱۷۱). یکی از این آموزش‌ها که می‌تواند به مردم روستا در حوزه شغلی خود کمک کند و آنها را به مشاغل شان حساس نماید آموزش‌هایی ترویجی است که این آموزش‌های ترویجی نوعی از آموزش‌های غیر رسمی است که رو به سوی جامعه روستایی گشوده شده تا آنها از این نوع آموزش‌ها برای ارتقاء شغلی و تولیدی خودشان بهره ببرند (سیف‌الهی و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۰۲).

همچنین، ترویج و آموزش‌های غیر رسمی کمک به مردم برای تفکر و پرورش یک روحیه جستجوگرانه در خود، به منظور حرکت در مسیر تحول و توسعه است. ترویج، یک نظام آموزش غیر رسمی و خارج از قالبهای متداول در مؤسسات آموزش رسمی است (Clarc, 2002:33-47). اهداف ترویج، بهره‌وری و رشد اقتصادی و نشر تکنولوژی، به کارگیری نظام دانش بومی و دستیابی به عدالت اجتماعی، ایجاد اشتغال، حفظ منابع، دگرگونی تکنولوژی و کمک به کشاورزان فقیرتر (دیدگاه توسعه پایدار)، پویا سازی و ساماندهی کشاورزان (نظام دانش کشاورزی)، دنبال کردن اهداف غیر آموزشی توسط ترویج، مانند عرضه نهادها، بازاررسانی، اعتبارات، توزیع نظام‌های غیر دانش کشاورزی و به کارگیری مؤثرتر زنان در توسعه کشاورزی (اهمیت دادن به زنان در توسعه) ذکر شده است. در این امر، نکته مهم ارتباط ترویج و توسعه است. هر چند ترویج توسعه نیست، ولی ملازم توسعه راهی برای نیل به توسعه است. شناخت نیازهای بالقوه و بالفعل جامعه روستایی و سعی در تلفیق نیازهای محسوس و عقلایی در چارچوب برنامه ریزی کشور و ایجاد سازمان و تشکیلات مناسب و رفع مسایل و مشکلات واحدهای بهره‌برداری از کارکردهای یک نظام پویای ترویج روستایی است (طالب، ۱۳۶۷: ۱۰). همچنین، آموزش و ترویج نقش مؤثری در رفع مقاومت‌های بی‌مورد و غیر منطقی در برابر روند توسعه ایفا می‌کند. بنابراین، آموزش‌های غیر رسمی یا به اصطلاح ترویجی می‌تواند نگرش‌ها و رفتارهای مخاطبان را از نظر اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و زیست محیطی تحت تاثیر قرار دهد، موجب تغییراتی در نگرشها و رفتار مخاطبان شود. از جمله این تغییرات، از استفاده بهینه از منابع و افزایش تولید، افزایش سرمایه گذاری، بهبود و افزایش درآمد و از نظر اجتماعی، موجب تغییراتی در نگرشها و رفتارهای اجتماعی فراگیران، میل ماندگاری در روستا و جلوگیری از مهاجرت روستائیان و همچنین از نظر زیست محیطی نیز توجه به حفظ محیط زیست و اهمیت آن در زندگی و آینده فرزندان‌شان آگاه نماید، و برای بررسی این موارد و آثار آن در توسعه پایدار روستایی مدل زیر طرح و ارائه می‌گردد.

شکل (۱): مدل مفهومی طرح تحقیق / منبع: نگارنده تحقیق (۱۳۹۹)

روش پژوهش

در این پژوهش از ترکیب روش های اسنادی و پیمایشی، با تأکید بر پیمایش تحلیلی یا ربطی به عنوان متداول ترین روش تحقیقات میدانی، همراه با استفاده از تکنیک مصاحبه حضوری مستقیم و تکمیل پرسشنامه برای شناسایی چگونگی توزیع و سهم روابط متقابل بین متغیرهای مورد نظر استفاده گردیده است. برای تحلیل روابط بین متغیرها براساس مقیاس سنجش متغیرها از آزمون های تک نمونه ای و تحلیل واریانس استفاده شده است. دهستان احمد آباد که براساس سرشماری نفوس مسکن سال ۱۳۹۵ جمعیت آن بالغ بر ۱۰۲۵۹ نفر بوده و از این تعداد ۵۱۶۳ نفر زن و ۵۰۹۶ نفر مرد بوده است، که در مناطق روستایی دهستان احمد آباد ساکن بوده اند و مجموعاً دارای ۳۰۸۷ خانوار می باشند (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵) جامعه آماری نیز از ساکنان روستاهای دهستان احمد آباد بوده، به دلیل حجم بالای جامعه مورد مطالعه و پراکندگی آن، براساس قواعد نمونه گیری تصادفی ۶ روستا انتخاب شد، شامل: روستای قینرجه، روستای احمد آباد سفلی، روستای آلوچالوی سفلی، روستای عربشاه، روستای امین آباد و روستای آقدره سفلی در مجموع شش روستا بشرح جدول (۳) انتخاب و به بررسی آن ها پرداخته شده است. تعیین و محاسبه حجم نمونه ها با استفاده

از فرمول کوکران $(n = \frac{Z^2 pq}{d^2})$ انجام گرفته است (حجازی همکاران، ۱۳۸۰: ۳۰).

جدول (۳): مشخصات روستاهای منتخب برای نمونه گیری و مطالعه

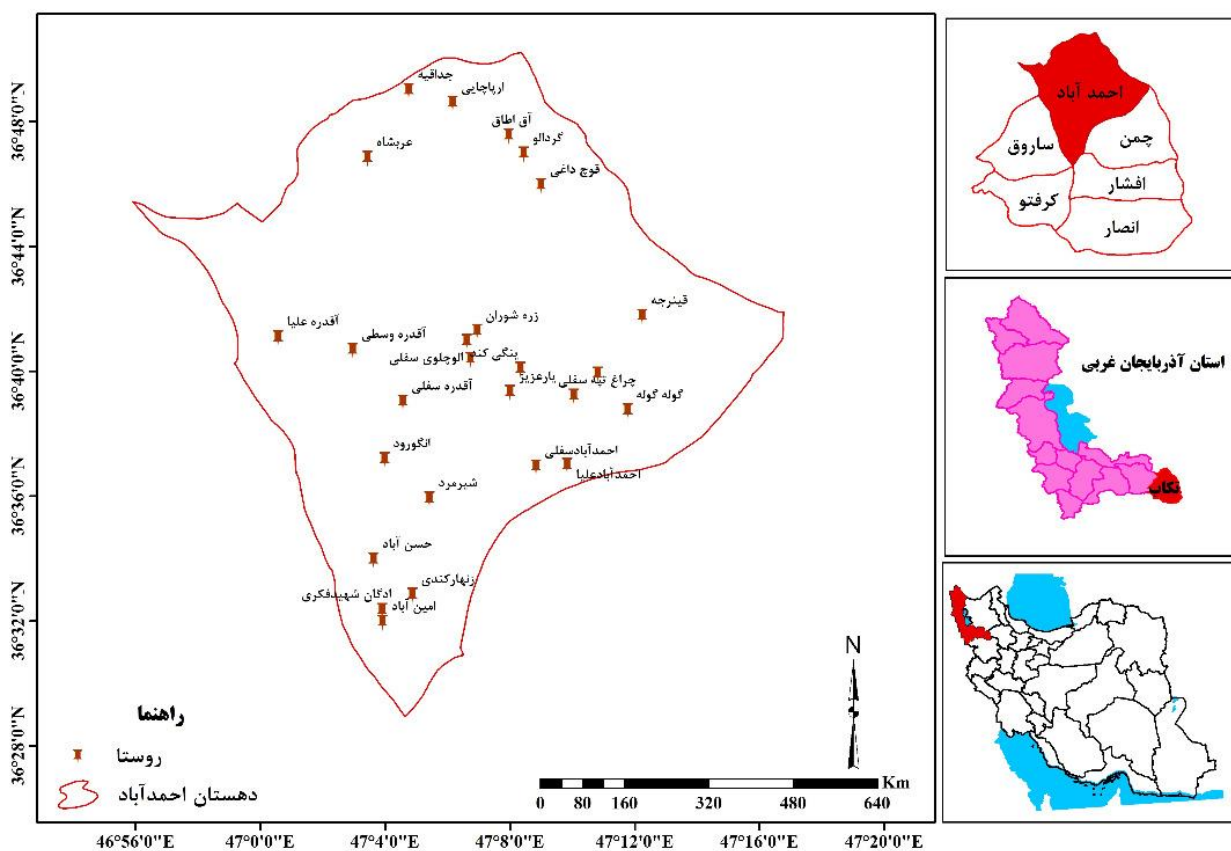
نام شهرستان	نام بخش	نام دهستان	اسامی روستاهای منتخب برای مطالعه	تعداد جمعیت روستاهای منتخب برای مطالعه	تعداد خانوارهای روستاهای منتخب
تکاب	تخت سلیمان	احمد آباد	احمد آباد سفلی	۲۰۴۶	۶۲۴
			قینرجه	۸۵۴	۲۸۲
			آلوچالوی سفلی	۵۱۴	۱۴۳
			عربشاه	۲۶۵	۶۸
			امین آباد	۳۰۸	۹۵

۲۰۸	۷۳۱	آفدره علیا			
۱۴۲۰	۴۷۱۸	۶	۱	۱	جمع

منبع: یافته‌های نگارنده تحقیق (۱۳۹۹)

قلمرو جغرافیایی پژوهش

شهرستان تکاب در جنوب شرقی استان آذربایجان غربی و بین عرض جغرافیایی ۳۶ درجه و ۱۵ دقیقه تا ۳۶ درجه و ۴۸ دقیقه طول شرقی و ۴۶ درجه و ۴۶ دقیقه و ۴۷ درجه و ۲۵ دقیقه عرض شمالی واقع شده است. مساحت شهرستان تکاب با ۲۵۳۲/۴ کیلومتر مربع، ۶/۷ درصد از سطح کل استان را در بر می‌گیرد. این شهرستان بین ۴ استان آذربایجان شرقی، آذربایجان غربی، کردستان و زنجان واقع شده است از شمال با شهرستان هشترود (استان آذربایجان شرقی)، از غرب با شهرستان شاهین دژ (استان آذربایجان غربی)، از جنوب غربی با شهرستان سقز (استان کردستان)، از جنوب با شهرستان بیجار (استان کردستان) و از شرق با شهرستان ماهنشان (استان زنجان) همسایه می‌باشد، شهرستان تکاب به مرکزیت شهر تکاب از طریق جاده آسفالتی و از طریق شهرهای شاهین دژ و میاندوآب، بطول ۳۰۰ کیلومتر با مرکز استان (ارومیه) و از طریق راه ارتباطی بیجار- تکاب و دندی- تکاب، با پایتخت و مرکز کشور (تهران) ارتباط برقرار می‌کند. فاصله تکاب با تهران، ۵۴۰ کیلومتر است تکاب تا سال ۱۳۶۹ یکی از بخش‌های شهرستان میاندوآب محسوب می‌شد که بر اساس تقسیمات کشوری همان سال از شهرستان میاندوآب جدا و بصورت شهرستان مستقل درآمد. شهرستان تکاب شامل ۲ بخش است، مرکزی و تخت سلیمان با مجموع ۶ دهستان احمدآباد، چمن، ساروق، انصار، افشار و کرفتو و تعداد ۱۰۲ روستا دارای سکنه می‌باشد که محدوده تحقیق ما روستاهای دهستان احمدآباد از بخش تخت سلیمان می‌باشد. (سایت فرمانداری شهرستان تکاب).

شکل (۲): موقعیت جغرافیایی محدوده مورد مطالعه (۱۳۹۹)

یافته‌ها و بحث

بررسی ویژگی پاسخگویان با توجه به نتایج جدول (۴) نشان می‌دهد که ۸۰ درصد پاسخگویان مرد ۲۰ درصد پاسخگویان زن و همگی آنها سرپرست خانوار می‌باشند و ۶۸ درصد در رده‌ی سنی ۳۱ تا ۶۰ ساله می‌باشند. از لحاظ سطح تحصیلات ۴۸/۵ درصد دبیرستان، ۹۰ درصد، دارای بیش از ده سال سابقه سکونت در روستا بوده و شغل اصلی ۲۰/۱ درصد از پاسخگویان اشتغال در مشاغل آزاد می‌باشد. به لحاظ بعد خانوار، تعداد افراد ۳ تا ۵ نفره بالغ بر ۶۳ درصد بوده است. (جدول ۴).

جدول (۴): ویژگی‌های فردی پاسخگویان

مولفه	بیشترین تعداد پاسخگویان	درصد	مولفه	بیشترین تعداد پاسخگویان	درصد
سن	۳۱ تا ۶۰ سال	۷۰/۹	شغل اصلی	آزاد	۲۰/۱
جنسیت	مرد	۸۰	سابقه سکونت	بیش از ۱۰ سال	۸۹/۴
جنسیت	زن	۲۰	سابقه سکونت	بیش از ۱۰ سال	۹۰/۳
سطح تحصیلات	دبیرستان	۴۸/۵	بعد خانوار	۳ تا ۵ نفر	۶۳

منبع: یافته‌های تحقیق (۱۳۹۹)

جهت تحلیل و آزمون فرضیه آثار و نقش دوره‌های آموزش غیر رسمی در توسعه پایدار روستایی از آزمون t تک نمونه‌ای بهره گرفته شده است. تحلیل میانگین عددی مبین مطلوب بودن سطح اثرات دوره‌های آموزش غیر رسمی در شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد، شاخص اقتصادی (۳,۵۸۶۹) و اجتماعی (۳,۳۵۷۴) بالاترین میانگین عددی و در سطح مطلوب، و شاخص زیست محیطی (۲,۸۶۶۶) کمترین میانگین عددی را داشته و در سطح نامطلوب قرار داشته است. با احتساب دامنه طیفی در خانوارهای ساکن در روستاهای نمونه که بین ۱ تا ۵ بر اساس طیف لیکرت در نوسان است، بیانگر تأثیرگذاری مثبت آثار و نقش مثبت آموزش غیر رسمی بر ابعاد اقتصادی، اجتماعی داشته و متاسفانه در حوزه زیست محیطی اثرات منفی بر جای گذاشته است. (جدول ۵).

جدول (۵): آثار و نقش دوره‌های آموزش غیر رسمی در توسعه پایدار روستایی با استفاده از آماره t

مطلوبیت عددی=۳						
شاخص‌ها	میانگین	آماره t	درجه آزادی	معناداری	تفاوت میانگین	فاصله اطمینان ۹۵ درصد
						حد بالا
اقتصادی	۳,۵۸۶۹	۲۷,۸۲۸	۲۴۲	۰,۰۰۰	۵۸۶۸۴	۵۴۵۴ - ۶۲۸۵
درآمد	۴,۱۶۶	۲۸,۵۴۴	۲۴۲	۰,۰۰۰	۱,۰۱۶۴۷	۹۴۶۴ - ۱,۰۸۶۷
اشتغال	۳,۱۲۰۴	۵,۳۲۷	۲۴۲	۰,۰۰۰	۱۲۰۳۶	۰۷۵۹ - ۱۶۵۰
افزایش تولید	۳,۰۴۸۷	۱,۵۶۸	۲۴۲	۰,۰۰۰	۰۴۸۵۷	۰۱۲۶ - ۱۰۹۵
اجتماعی	۳,۳۵۷۶	۱۴,۹۰۷	۲۴۲	۰,۰۰۰	۳۵۷۵۳	۳۱۰۲ - ۴۰۴۷
مشارکت اجتماعی	۳,۸۲۲۱	۲۶,۵۸۶	۲۴۲	۰,۰۰۰	۸۲۲۲۱	۷۶۱۲ - ۸۸۳۰
بالا رفتن اطلاعات و آگاهی	۳,۵۰۲۲	۱۲,۶۱۷	۲۴۲	۰,۰۰۰	۵۰۲۰۷	۴۲۳۸ - ۵۸۰۵
میل ماندگاری در روستا	۳,۳۳۱۸	۹,۴۱۱	۲۴۲	۰,۰۰۰	۳۳۱۷۰	۲۶۲۴ - ۴۰۱۲
زیست محیطی	۲,۸۶۶۸	-۳,۵۷۲	۲۴۲	۰,۰۰۰	-۱۳۳۳۲	-۲۰۶۷ - ۰۵۹۷
تغییرات کاربری در زمین‌های کشاورزی	۲,۲۸۰۸	-۳,۵۷۲	۲۴۲	۰,۰۰۰	-۱۳۳۳۲	-۲۰۶۷ - ۰۵۹۷
آلودگی منابع آب	۲,۰۱۹۶	۳۷۶	۲۴۲	۰,۰۰۰	۰۱۹۵۶	۰۸۳۳ - ۱۲۲۴
آلودگی محیط	۲,۷۵۰۷	۱۶,۰۱۷	۲۴۲	۰,۰۰۰	۷۵۰۶۳	۶۵۸۴ - ۸۴۳۰

در این قسمت از تحلیل یافته‌ها از آزمون رگرسیون خطی چند متغیره استفاده شده است. به طوریکه از شاخص توسعه پایدار روستایی به عنوان متغیر وابسته و از اثرات اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی (مستخرج از داده‌های پرسشنامه) به عنوان متغیر مستقل بهره گرفته شده است. بررسی مدل برازش رگرسیونی عوامل تاثیرگذار در توسعه پایدار روستایی در اثر برگزاری دوره های آموزش غیر رسمی از دیدگاه پاسخگویان نشان می‌دهد که ضریب تعیین (۰,۸۴۳) بوده است و نشان‌دهنده تاثیر مثبت در توسعه پایدار روستایی در ابعاد متغیرهای مستقل می‌باشد. (جدول ۶).

جدول (۶): تحلیل واریانس مبتنی بر وجود رابطه خطی بین عوامل تاثیرگذار در توسعه پایدار روستایی

ابعاد	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	F آماره آزمون	سطح معناداری
اثر رگرسیونی	۸۷۰۵,۸۶۹	۴	۲۱۷۶,۴۶۸	۳۱۶,۹۵۹	۰,۰۰۰
باقیمانده	۱۶۳۴,۲۸۹	۲۳۹	۰,۰۹۴		
کل	۱۰۳۴۰,۱۵۷	۲۴۳	-		

با نگاهی به مقادیر R^2 روشن است که یک واحد تغییر در انحراف معیار عوامل تاثیرگذار بر توسعه پایدار روستایی از دیدگاه پاسخگویان در روستاهای مورد مطالعه در ابعاد اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی به ترتیب به اندازه ۰,۷۷۶، ۰,۱۷۷، ۰,۰۵۸ واحد تغییر در توسعه پایدار روستایی در اثر برگزاری دوره های آموزش غیررسمی ایجاد خواهد شد (جدول ۶). از اینرو، برگزاری دوره های آموزش غیر رسمی برای روستائیان با توجه به ارتباطاتی که با افزایش فعالیت‌های اقتصادی آنان دارد بیشترین تاثیر در شاخص‌های اقتصادی در توسعه پایدار روستایی بر جای گذاشته است. (جدول ۷).

جدول (۷): ضرایب شدت روابط میان متغیرهای تاثیرگذار بر توسعه پایدار روستایی

ابعاد	ضرایب غیر استاندارد		ضرایب استاندارد شده	T	سطح معنی داری
	B	خطای B			
عرض از مبدأ	۱,۴۳۱	۲,۰۱۷	-	۰,۷۱۰	۰,۴۸۱
اقتصادی	۱۵,۴۱۰	۰,۵۹۵	۰,۷۷۶	۲۵,۹۲۸	۰,۰۰۰
اجتماعی	۳,۰۸۱	۰,۵۹۵	۰,۱۷۷	۵,۱۸۹	۰,۰۰۰
زیست محیطی	۰,۶۴۶	۰,۳۴۳	۰,۰۵۸	۱,۸۹۰	۰,۰۶۱

بحث و نتیجه گیری

بیشتر کشورهای توسعه یافته، موفقیت خود را مرهون آموزش هدف‌دار و دارای ساختار سازمانی می‌دانند و عدم کامیابی کشورهای در حال توسعه را عدم سرمایه‌گذاری در آموزش بیان می‌کنند. رایج آموزش در اشکال مختلف خود می‌تواند اطلاعات لازم را برای افراد فراهم ساخته و زمینه‌ساز تفکر بهتر آنها گردد. همچنین می‌تواند یادگیری را تسهیل نموده تا به بهره‌وری منجر شده و توسعه را برای کشورها به ارمغان بیاورد. آموزش معرف نوعی از سرمایه‌گذاری در منابع انسانی است که با فراهم آوردن و ارتقا بخشیدن دانش، مهارت‌ها و نگرش‌های مورد نیاز اشخاص به توسعه اقتصادی کمک می‌کند. آموزش به طور قطع نه تنها موجب ترویج دانش می‌شود، بلکه با پیشرفت‌های تحقیقاتی تکنولوژیکی و عملی، دانش جدید را نیز بوجود می‌آورد. بدین ترتیب آموزش افراد بصورت مستمر سهم مضاعفی در اقتصاد دارد. از دید اقتصاددانان، آموزش به عنوان نوعی سرمایه‌گذاری است که در درازمدت به نتیجه بسیار عالی خواهد رسید. برنامه‌ریزی به منظور پاسخگویی به تقاضای بازار کار برای نیروی انسانی متخصص از توجه خاصی در تمام کشورها، چه کشورهای پیشرفته و چه کشورهای در حال توسعه برخوردار است. مفهوم سرمایه انسانی در قالب توسعه منابع انسانی تنها آموزش عالی یا دانشگاهی را دربر نمی‌گیرد، بلکه انواع مهارت‌آموزی و آموزش‌های رسمی و غیررسمی را در شکل مستمر نیز شامل می‌شود. مقدم‌ترین حرکت در راستای تحول و توسعه و تکامل اجتماعی، اقتصادی، ازدیاد افراد آموزش دیده و پرورش یافته در طول زمان است که از درون بافت جامعه سنتی به جامعه‌ای با تکنولوژی روز وارد گردد و دست از شیوه‌های غیرمؤثر تولیدی بردارد، زیرا که افراد آموزش دیده با این شیوه ذخایر پایه‌ای جامعه برای توسعه هستند. این

تغییرات در جامعه نه تنها سبب توسعه اقتصادی و اجتماعی می‌گردد، بلکه منشاء تحولات همه‌جانبه و در نهایت توسعه پایدار می‌تواند باشد. بنابراین می‌توان گفت که آموزش مستمر مبدأ تکامل اجتماعی در هر دوره و زمان، و منشاء بلوغ فکری و مدرن شدن و سرانجام ظهور و پرورش خلاقیت و نوآوری‌ها و حرکتی در جهت آزاد شدن نیروی خفته‌ی درون افراد در قید رسوم و سنت‌های کهنه و نامتناسب است که قرن‌ها و دوره‌ها جوامع را به علت آموزش‌های غیرمؤثر از حرکت بازداشته است. پس می‌توان گفت که آموزش‌های ترویجی در قالب آموزش‌های مستمر خصوصاً در کشورهای در حال توسعه پیش‌نیاز توسعه پایدار روستایی است و نهایتاً آموزش بنیان توسعه پایدار روستایی و ترویج مکتب آن است. لذا در این پژوهش سعی گردید از دیدگاه آموزش دیدگان دوره‌های آموزش غیر رسمی یا به اصطلاح ترویجی، آثار و نقش دوره‌های آموزش غیر رسمی در توسعه پایدار روستایی در دهستان احمد آباد بخش تخت سلیمان شهرستان تکاب از توابع استان آذربایجان غربی مورد بررسی قرار گیرد و برای تحلیل نتایج آزمون فرضیات و تحلیل میزان تأثیرات شاخص‌های اجتماعی، اقتصادی، و زیست‌محیطی بر توسعه پایدار سکونتگاه‌های مناطق روستایی دهستان احمد آباد از آزمون‌های t تک نمونه‌ای و رگرسیون بهره گرفته شده است و نتایج تحقیق حاکی از آن است که بین سه فرضیه مطرح شده شامل: ابعاد اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی با توسعه پایدار روستایی رابطه معناداری وجود دارد.

در مدل برازش رگرسیونی نیز، ضریب تعیین برابر با (۰,۸۴۳)، و در سطح ۹۹ درصد معنادار بوده است که نشان‌دهنده‌ی تأثیر مثبت دوره‌های آموزش غیر رسمی بر ابعاد متغیرهای مستقل تحقیق می‌باشد. مقادیر R² به ترتیب در ابعاد اقتصادی، اجتماعی و محیطی (۰,۷۷۶، ۰,۱۷۷، ۰,۰۵۸) می‌باشد. از اینرو، دوره‌های آموزش غیر رسمی با توجه به ارتباطاتی که با فعالیت‌های اقتصادی دارد بیشترین تأثیر در شاخص اقتصادی در توسعه پایدار روستایی بر جای گذاشته است.

نتایج حاصل از آزمون t تک نمونه‌ای نشانگر مطلوب بودن و تأثیرگذاری مثبت دوره‌های آموزش غیر رسمی در شاخص‌های اقتصادی (۳,۵۸۶۹)، اجتماعی (۳,۳۵۷۶) است. بدین ترتیب حضور و شرکت روستائیان در دوره‌های آموزش غیر رسمی سبب ایجاد اشتغال، کمک به افزایش و کیفیت محصولات کشاورزی، دامی، امور باغی و صنایع روستایی و همچنین تشویق به ماندگاری روستائیان در روستا گردیده و این موضوع منجر شده است، اقتصاد روستا رونق بیشتری داشته باشد و همچنین وضعیت اقتصادی خانوارهای روستایی بهبود پیدا کند و از مهاجرت روستائیان به شهرها ممانعت به عمل آید. در این بین بایستی به این مسئله نیز توجه داشت که اگرچه برگزاری دوره‌های آموزش غیر رسمی نقش مهمی در بهبود اقتصادی و اجتماعی منطقه گذاشته است در مقابل نگرانی‌های مانند، شاخص زیست محیطی (۲,۸۶۶۸) که در سطح پایین تر نسبت به شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی قرار داشته، نشانگر این واقعیت هست که در برگزاری دوره‌ها به دلیل اهمیت اقتصادی دوره که روستائیان از آن منتفع می‌شوند، متأسفانه کمتر به مسائل زیست محیطی پرداخته می‌شود و این موضوع باعث گردیده، روستائیان استفاده بی‌رویه از برخی نهادهای کشاورزی مانند کودها و سموم شیمیایی، چرای مفرط مراتع و تغییرات کاربری شدید زمین‌های کشاورزی و مراتع، آلودگی آب‌های زیرزمینی و مسمویت زمین‌های کشاورزی کمتر توجه نمایند.

در خاتمه با توجه به موارد مطرح شده تحقیق حاضر از این حیث که به بررسی جامع به اثرات دوره‌های آموزش غیر رسمی بر توسعه پایدار روستاهای منطقه داشته است، دارای ارزش و اعتبار علمی می‌باشد. ولی متأسفانه ادارات مرتبط در منطقه از این منظر اثرات دوره‌های آموزش غیر رسمی را رو کمتر در ارتباط با توسعه پایدار روستاها مورد توجه قرار داده‌اند.

نتایج این تحقیق کاربردی می‌باشد و می‌تواند مورد استفاده محققین و مسئولین مربوطه جهت بهبود توسعه پایدار روستایی در منطقه قرار گیرد. در ضمن مواردی را جهت بالا بردن کیفیت و عملی ساختن دوره‌های آموزش غیر رسمی در عرصه توسعه پایدار روستایی به شرح زیر پیشنهاد می‌شود:

۱- گسترش آموزش های همه جانبه و کیفیت بخشی به آنها در ابعاد کمی و کیفی؛ ۲- ارجح و اهمیت نهادن به پژوهش، تحقیقات و شکوفا ساختن استعداد های بالقوه افراد؛ ۳- تغییر نگرش افراد جامعه نسبت به لزوم ادامه یافتن آموزش های غیر رسمی به شکل آموزش مستمر؛ ۴- همراه شدن آموزش ها با استفاده بهینه از آنها در زندگی افراد و در نهایت ایجاد اشتغال در سطح کشوری؛ ۵- مردمی کردن آموزش های غیر رسمی در سطح روستاها و شهرها؛ ۶- اتخاذ سیاستی مؤثر برای آموزش های غیر رسمی در جهت هماهنگی بیشتر بین مسئولان و تصمیم گیرندگان توسعه ای؛ ۷- آموزش رایگان و کمک به افراد در جهت همه گیر شدن آموزش؛ ۸- منطبق پذیری آموزش های مستمر با علایق افراد و نیازهای اجتماعی جامعه؛ ۹- تهیه مفاد آموزشی جامع مطابق با نیازهای روستایی کشوری؛ ۱۰- پیوند بین سیاست آموزش رسمی و غیر رسمی، برای بالا بردن کارایی نیروی انسانی در جامعه روستایی ۱۱- متناسب سازی سیاست های کلان کشوری با برنامه های درازمدت آموزشی در روستاها ۱۲- استفاده از مدرسین آموزش دیده برای انتقال دانش به روستائیان ۱۳- ترویج و گسترش مزارع های نمونه و آشنایی روستائیان با نحوه کشت کار آنها ۱۴- برگزاری دوره های آموزشی برای صنایع دستی منطقه از جمله قالی بافی بر اساس نیازهای بازار های جهانی ۱۵- برگزاری دوره های آموزشی جهت انبارداری و صادرات محصولات جامعه روستایی ۱۶- در برگزاری دوره ها موضوع محیط زیست در اولویت اصلی مباحث قرار گیرد تا گیرندگان آموزش به این مسائل توجه ویژه داشته باشند.

منابع

۱. آرنی، پیر (۱۳۶۷)، آموزش در کشورهای فقیر (نمونه ها و پیشنهادها)، ترجمه فرنگیس حبیبی، تهران، انتشارات مرکز نشر دانشگاهی.
۲. ابراهیم زاده، عیسی (۱۳۸۳). «آموزش بزرگسالان». تهران: انتشارات دانشگاه پیام نور.
۳. ازکیا، مصطفی (۱۳۸۴)، مقدمه ای بر جامعه شناسی توسعه روستایی، ویرایش ۲، تهران، اطلاعات.
۴. ازکیا، مصطفی (۱۳۸۱). «جامعه شناسی توسعه». تهران: انتشارات مؤسسه نشر کلمه.
۵. اوکلی، پیتر، گارفوت، کریستوفر (۱۳۶۷)، راهنمای آموزش ترویج، ترجمه محمدحسین عمادی، وزارت جهاد سازندگی، تهران.
۶. ایزدپناه، مصطفی (۱۳۷۵)، بررسی نقش فعالیت های ترویجی بر عملکرد گندم آبی از دیدگاه کشاورزان منطقه گرگان و گنبد، پایان نامه کارشناسی ارشد (چاپ نشده)، دانشکده کشاورزی، دانشگاه تربیت مدرس.
۷. ایرانمنش، مهدی و کامرانی، احسان (۱۳۸۳). «نقش آموزش عالی در توسعه پایدار». مجموعه مقالات آموزش عالی و توسعه پایدار. مؤسسه پژوهش و برنامه ریزی آموزش عالی. تهران.
۸. بدری، سیدعلی، رکن الدین افتخاری، عبدالرضا، سلمانی محمد. بهمند، داداله (۱۳۹۰)، نقش نظام های بهره برداری زراعی (خانوادگی) در توسعه پایدار روستایی (مطالعه موردی: شهرستان قیر و کارزین استان فارس) پژوهش های جغرافیای انسانی، شماره ۷۶، صص ۴۸ - ۳۳
۹. پورکریمی، جواد (۱۳۸۳). «توسعه پایدار، توسعه انسانی و اشتغال دانش آموختگان». مجموعه مقالات آموزش عالی و توسعه پایدار. مؤسسه پژوهش و برنامه ریزی آموزش عالی. تهران.
۱۰. جزینی، نسرین (۱۳۸۴)، آموزش چند گونگی کار: قبول تفاوت، جلوگیری از تبعیض. دومین کنفرانس منابع انسانی.
۱۱. حاجی میر رحیمی، و همکاران، (۱۳۸۹) مدل توسعه و ترویج آموزش ارزیابی و مطالعه پروژه ها برای مربیان، مراکز آموزش عالی کشاورزی، مجله اقتصاد کشاورزی، شماره ۳۷
۱۲. حجازی، الهه، بازرگان، ابولفضل، سرمد، زهره (۱۳۸۰)، روش های تحقیق در علوم رفتاری تهران انتشارات آگاه.
۱۳. حسینی نیا، جی اچ، (۱۳۷۹)، ارزیابی و مطالعه طرح طرح پروژه های، آموزش و ترویج مشارکت های مردمی وزارت جهاد سازندگی. تهران
۱۴. دوستی، افسانه، (۱۳۹۰)، نقش ترویج و آموزش کشاورزی در توسعه پایدار، اولین همایش ملی راهبردهای دستیابی به کشاورزی پایدار، اهواز، دانشگاه پیام نور استان خوزستان.
۱۵. دهکردی کرمی، اسماعیل (۱۳۸۷)، آموزش کشاورزی در مدارس روستایی، مجله جهاد، شماره ۲۰۴
۱۶. رکن الدین افتخاری، عبدالرضا (۱۳۸۵)، چشم انداز توسعه روستایی در ایران: مبانی اندیشه ای الزامات و پیش نیاز ها. مجله اقتصاد و جامعه، سال دوم، شماره ۱۰، زمستان

۱۷. سایت فرمانداری شهرستان تکاب
۱۸. سی، جی، بارو (۱۹۹۵)، توسعه پایدار: مفهوم، ارزش و عمل، ترجمه سید علی بدری. مجله تحقیقات جغرافیایی شماره ۴۴ بهار ۱۳۷۶
۱۹. سیف الهی، محمود، برقی، حمید و قنبری، یوسف (۱۳۸۹)، اثرات آموزش های غیر رسمی بر توسعه اقتصادی روستاها. مطالعه موردی روستاهای شهرستان فریدن استان اصفهان. مجله، مطالعات و پژوهشهای شهری و منطقه ای سال دوم، شماره ششم، پاییز ۱۳۸۹
۲۰. شریفی، زینب و نوری پور، مهدی (۱۳۹۵)، تحلیل رابطه سرمایه اجتماعی و نگرش زیست محیطی مردم روستایی مورد مطالعه: بخش مرکزی شهرستان دنا. مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران، سال هفتم/شماره سوم/ تابستان ۱۳۹۵
۲۱. شکارچی، فرهاد، رحمانی، بیژن و منشی زاده، رحمت اله (۱۳۹۷)، تحلیل جنسیتی فرآیند توسعه کارآفرینی در مناطق روستایی. مورد مطالعه: بخش مرکزی شهرستان خلخال. مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران، سال یازدهم/ شماره اول/ زمستان ۱۳۷۹
۲۲. شهابی، سیامک، سیف الهی، محمود. قنبری، یوسف، (۱۳۹۱)، ارزشیابی اثرات آموزش های ترویجی برخانوارهای روستایی: مطالعه موردی دامداران شهرستان فریدن، استان اصفهان. فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۵، شماره ۴ صفحات ۸۹-۶۳
۲۳. طالب، مهدی (۱۳۶۷)، جنبه های جامعه شناسی ایران، مجله جهاد، شماره ۱۱۰، وزارت جهاد سازندگی
۲۴. علیانی، محمد صادق (۱۳۹۴)، تحلیلی بر رویکرد مشارکت اجتماعی روستائیان در برنامه های توسعه پایدار روستایی با تاکید بر جامعه روستایی ایران. مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران، سال هفتم/ شماره سوم/ تابستان ۱۳۹۴
۲۵. علیانی، محمد صادق، عزیزی، سمیه و باریکلو، علی (۱۳۹۹)، درآمدی بر توسعه پایدار کشاورزی، گرگان، انتشارات نوروزی.
۲۶. عیوضی، محمدرحیم (۱۳۸۵)، انسان موضوع توسعه، خبرگزاری فارس: <http://www.FARSNEWS.com>
۲۷. فیوضات، یحیی (۱۳۹۸) مبانی برنامه ریزی آموزشی، انتشارات ویرایش.
۲۸. قلی نیا، جعفر (۱۳۷۸). «بررسی کلیات وضعیت آموزش سیار در ترویج و آموزش کشاورزی». معاونت ترویج و مشارکت مردمی دفتر مطالعات و برنامه ریزی.
۲۹. قنبری، یوسف و برقی، حمید، (۱۳۸۷) چاش های اساسی توسعه پایدار کشاورزی ایران، مجله راهبرد توسعه شماره ۱۶.
۳۰. مرکز آمار ایران (۱۳۹۵)، سرشماری عمومی نفوس و مسکن، نتایج کلی استان آذربایجان غربی، تهران.
۳۱. معززی، فاطمه، شوکت فدایی، محسن و شیروائیان، عبدالرسول (۱۳۹۵)، فقر آموزشی و عوامل تعیین کننده آن در جامعه روستایی ایران، فصلنامه علمی و پژوهشی روستا و توسعه، دوره ۱۹ شماره ۱ شماره پیاپی ۷۳ بهار ۱۳۹۵
۳۲. موسایی، میثم و احمد زاده، مریم (۱۳۸۸) آموزش توسعه ای و توسعه پایدار، مجله راهبرد شماره ۱۸ تابستان ۱۳۸۸
۳۳. میرزا محمدی، محمد حسن و ظفری پور، طاهره (۱۳۸۸)، نقش آموزش غیر رسمی در شکل گیری شخصیت فردی و اجتماعی. ماهنامه مهندسی فرهنگی سال سوم شماره ۲۷ و ۲۸ فروردین و اردیبهشت ماه سال ۱۳۸۸.
۳۴. میردامادی، م (۱۳۸۳). «ترویج و آموزش منابع طبیعی». جزوه کارشناسی ارشد، تهران.
۳۵. نقیب زاده، میر عبدالحسین (۱۳۹۴)، نگاهی به فلسفه آموزش و پرورش. تهران انتشارات ظهوریچاپ سی و یکم پاییز ۱۳۹۴
۳۶. نوروزی، اصغر، مهدوی، داود و توکلی، خدابخش (۱۳۹۷)، بررسی و تحلیل نقش ترویج و آموزش کشاورزی در توسعه پایدار روستایی، مطالعه موردی: نواحی روستایی استان چهارمحالوبختیاری. مجله راهبرد توسعه شماره ۸۴، تابستان ۹۷
۳۷. نوری، هدایت اله. نوروزی، اصغر (۱۳۹۵) مبانی برنامه ریزی محیطی برای توسعه پایدار روستایی، دانشگاه اصفهان، اصفهان.

1. Clarc, Robert, (2002), Organization for thework. In H.C. Sanders, ed., The cooperative extension service, pp.33-47, preutice-Hall INC, Eng lewood cliffs, N.J.V.S.a
2. Lee, V.E., Bryk, A.S., & Smith, J. B,(2004), The organization of effective secondary schools. In Darling-Hammond, L.(Ed), Review of Research in Education, 19 (pp.171-267).Washington, DC
3. Noe, R.A. (2002) Employee Training and Development. McGraw HillCompanies, Inc. New York
4. Sezgin, A. Erem Kaya, T. Atsan, T. & Kumbasaroglu, H. (2010), Factor influencing agricultural extension staff effectiveness in public stitutions in Erzurum turkey. African Journal of Business Management, 4(18), 4106-4109.
5. Vanclay, f. (2004), "Social principles for agricultural extension to assist in the promotion"
6. Weir, Sh. (1999), the Effects of Education on Farmer Productivity in Rural Ethiopia. Centre for the Studyof African Economies Department of Economics. University of Oxford. PP 46-51.
7. Whitaker, R. (2001). Repositioning & Restructuring continuing education within the university. The journal of the university continuing education association. 65: PP 38-48.